

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΔΗΛΩΣΕΩΝ ΠΟΘΕΝ ΕΣΧΕΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ. ΤΑ ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΛΕΓΧΟΥ

Σταμάτιος Πουλής Σύμβουλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

1. Εισαγωγή

Επειδή, κατά το γνωστό, «αρχή σοφίας η των ονομάτων επίσκεψις», πρέπει να προσδιορισθεί εν συντομία τι είναι το πόθεν έσχες και ποια η ανάγκη και η λογική θεσπίσεως των σχετικών ρυθμίσεων από το νομοθέτη (έλληνα ή αλλοδαπό). Ο θεσμός του πόθεν έσχες προέκυψε εκ της διευρύνσεως των δραστηριοτήτων του κράτους και της έντονης ανάμειξής του στο οικονομικό γίνεσθαι. Αν ληφθεί υπόψιν ότι στις χώρες του δυτικού (και όχι μόνο) κόσμου το 50% περίπου του Α.Ε.Π. το διαχειρίζεται υπό τη μία ή την άλλη μορφή το κράτος, γίνεται αντιληπτό ότι οι δημόσιοι λειτουργοί, εκ των πραγμάτων, διαχειρίζονται και αποφασίζουν για την τύχη τεράστιων ποσοτήτων χρημάτων. Χρημάτων που δεν είναι δικά τους, αλλά της οικείας κρατικής οντότητας, πλην αυτοί (οι δημόσιοι λειτουργοί) αποφασίζουν, με μικρότερη ή μεγαλύτερη διακριτική ευχέρεια, για την τύχη τους και τον προορισμό τους, με όλες τις εντεύθεν συνέπειες. Αν δε ληφθεί επιπλέον υπόψιν ότι σε όλα αυτά τα λεγόμενα εγκλήματα του αθέμιτου πλουτισμού (δωροδοκία – απιστία) συντρέχουν εγγενώς ιδιαίτερες αποδεικτικές δυσχέρειες, καθόσον το θύμα τους δεν είναι προσωποποιημένο, αλλά αορίστως το κράτος ή εν γένει ο φορολογούμενος, γίνεται, επίσης, εύκολα αντιληπτό ο λόγος που θεσπίσθηκε σε διάφορες χώρες το πόθεν έσχες. Κρίθηκε δηλαδή ότι εφόσον είναι ιδιαίτερα δυσχερές να αποδειχθεί και εντέλει να καταλογισθεί ένα έγκλημα αθέμιτου πλουτισμού (παθητική δωροδοκία κ.α.) σε έναν δημόσιο λειτουργό, μπορούμε τα υπερβούμε και παρακάμψουμε τις σχετικές δυσχέρειες με το θεσμό του πόθεν έσχες, δηλαδή ξεκινώντας εκ του αποτελέσματος. Τουτέστιν, για τη δίωξη του δημόσιου λειτουργού δεν απαιτείται να διαγνωσθεί π.χ. η τέλεση του εγκλήματος της παθητικής δωροδοκίας ή οποιαδήποτε άλλη αξιόποινη συμπεριφορά, αλλά διαπιστώνοντας ότι διαθέτει περιουσιακά στοιχεία τα οποία δεν δικαιολογούνται – είναι δυσανάλογα με βάση τα νόμιμα εισοδήματά του, από μεν ποινικής πλευράς έχει εισαχθεί αυτοτελώς το έγκλημα του αθέμιτου πλουτισμού (άρθρο 4 του ν. 3213/2003), από δε αστικής πλευράς – και εδώ αναμειγνύεται το Ελ. Συν. – προβλέπεται ο καταλογισμός του δημόσιου λειτουργού με το ισόποσο των περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει και των οποίων δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη νόμιμη προέλευση τους. Και όλα αυτά (ποινική δίωξη – καταλογισμός) χωρίς να χρειάζεται να διαγνωσθεί προηγουμένως η τέλεση του βασικού εγκλήματος (δωροδοκία, απιστία κ.λπ.) από τον δημόσιο λειτουργό.

Αυτά δε υποτίθεται ότι είναι και τα βασικά πλεονεκτήματα της θεσπίσεως των ρυθμίσεων περί πόθεν έσχες. Οι διωκτικές και ελεγκτικές αρχές δεν χρειάζεται να προστρέχουν στη δυσαπόδεικτη διάγνωση του εγκλήματος της απιστίας ή της δωροδοκίας. Αρκούνται, εκ μόνης της αδυναμίας δικαιολογήσεως του ύψους των διαθέσιμων περιουσιακών στοιχείων, αφενός μεν στην ποινική δίωξη του φερόμενου ως διεφθαρμένου δημόσιου λειτουργού, αφετέρου δε στην εύκολη ανάκτηση των προϊόντων της διαφθοράς. Αποτέλεσμα αυτών των ούτως ειπείν «ευκολιών» είναι ότι αποθαρρύνεται ο δημόσιος λειτουργός από τη διάπραξη οικονομικών εγκλημάτων εις βάρος του δημοσίου (βλ. και αιτιολογική έκθεση του ν. 3849/2010, που τροποποίησε

διατάξεις του ν. 3213/2003). Επιμένω στις λέξεις δημόσιος λειτουργός, διότι μόνο οι δημόσιοι λειτουργοί και υπάλληλοι εμπíπτουν, καταρχήν, (θα εξηγηθεί εν συνεχεία το καταρχήν) στις ρυθμίσεις περί πόθεν έσχες. Εάν ένας απλός ιδιώτης διαπιστωθεί ότι έχει περιουσιακά στοιχεία δυσανάλογα με τα δηλούμενα κατ' έτος στη φορολογική του δήλωση, έχει πρόβλημα με την Εφορία και όχι με τις ρυθμίσεις περί πόθεν έσχες. Εν ολίγοις, ως πόθεν έσχες νοούνται οι ρυθμίσεις, η διαδικασία και οι συναφείς μηχανισμοί με τους οποίους, με σκοπό την καταπολέμηση της διαφθοράς στον δημόσιο εν γένει βίο, ελέγχεται εάν οι δημόσιοι καταρχήν λειτουργοί διαθέτουν περιουσιακά στοιχεία δυσανάλογα προς τα νόμιμα εισοδήματά τους και η, συντρεχούσης περιπτώσεως, επιβολή εις βάρος τους ποινικών και αστικών κυρώσεων.

2. Ιστορικά περί του θεσμού

Ρυθμίσεις περί του πόθεν έσχες υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα ήδη από το έτος 1964 με το ν. 4351/1964 και υπό τον τίτλο «Περί προστασίας της τιμής του πολιτικού κόσμου της χώρας». Όπως δε προκύπτει από τη διεθνή βιβλιογραφία (περισσότερα στο: Δημάκης, Το έγκλημα του παράνομου πλουτισμού, Ποινικά Χρονικά ΞΓ/2013, σελ. 489 επ.), η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες παγκοσμίως που υιοθέτησε σχετικές ρυθμίσεις (την ίδια χρονιά – 1964 - αντίστοιχες ρυθμίσεις ψηφίσθηκαν στην Ινδία και στην Αργεντινή). Στο νόμο αυτό προβλέπετο αφενός μεν περιορισμένος αριθμός προσώπων που υποχρεούτο σε υποβολή δηλώσεως πόθεν έσχες (πρωτίστως πολιτικά πρόσωπα – Υπουργοί, βουλευτές και γενικοί γραμματείς υπουργείων – καθώς και ανώτατοι διοικητικοί υπάλληλοι), αφετέρου δε θεωρούταν αξιόποινη συμπεριφορά και το σχετικό έγκλημα τιμωρείτο σε βαθμό πλημμελήματος (φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών – άρθ. 6 παρ. 1) η εν γνώσει υποβολή ψευδούς δηλώσεως ή η αθέμιτη κτήση περιουσιακού οφέλους. Ως προς την ανάκτηση του παράνομου πλουτισμού προβλέπετο ότι αυτή χωρεί υπό την προϋπόθεση της προηγούμενης καταδίκης για το έγκλημα της αθέμιτης κτήσης περιουσιακού οφέλους και ενεργείτο από τον οικείο Οικονομικό Έφορο με ειδική φορολογική εγγραφή ίση «προς το σύνολο της τρεχούσης αξίας των αθεμίτως κτηθέντων περιουσιακών στοιχείων...» (άρθ. 10 παρ. 1). Στη συνέχεια ψηφίσθηκαν αλληλοδιαδόχως οι νόμοι 1738/1987, 2429/1996 και 3213/2003, που είναι ο σήμερα ισχύων με πολλαπλές όμως τροποποιήσεις και αλλαγές. Βασικά χαρακτηριστικά των τριών «μεταπολιτευτικών» νόμων για το πόθεν έσχες είναι – σε ένα κινήγι μαγισσών – η συνεχής διεύρυνση των προσώπων που υποχρεούνται σε ετήσια δήλωση περί της περιουσιακής τους κατάστασης (υπολογίζεται ότι πλέον των 150.000 ελλήνων υποχρεούνται σε δήλωση πόθεν έσχες) καθώς και η σταδιακή αυστηροποίηση του ποινικού οπλοστασίου. Πλέον η κατοχή, η ανακριβής δήλωση αδικαιολόγητου περιουσιακού οφέλους πλέον των 73.000 ευρώ είναι κακούργημα, ενώ για ορισμένο διάστημα ακόμη και η εξ αμελείας μη δήλωση περιουσιακού στοιχείου ήταν ποινικό αδίκημα (άρθ. 27 παρ. 3 του ν. 2429/1996 και 4 παρ. 3 του ν. 3213/2003). Ως προς την ανάκτηση του μη δυνάμενου να δικαιολογηθεί περιουσιακού οφέλους προβλέπεται πλέον ότι αυτή επιδιώκεται με αίτηση καταλογισμού σε βάρος του παρανόμως πλουτίσαντος που ασκείται από τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο ενώπιον δικαστικού σχηματισμού του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Τουτέστιν, ως προς τις αστικές κυρώσεις δικαιοδοτούν δικαστήριο είναι το Ελεγκτικό Συνέδριο.

3. Διεθνής διάσταση του θεσμού

Πέραν των ως άνω νομοθετημάτων περί πόθεν έσχες, η ελληνική πολιτεία έχει κυρώσει, με το ν. 3666/2008, και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς (UNCAC), δυνάμει της οποίας θεωρείται ποινικό αδίκημα τελούμενο από πρόθεση ο παράνομος πλουτισμός και ως τέτοιος νοείται η σημαντική αύξηση των περιουσιακών στοιχείων δημόσιου λειτουργού, την οποία δεν μπορεί να εξηγήσει εύλογα σε σχέση με το νόμιμο εισόδημά του (άρθρο 20 του ν. 3666/2008). Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ρυθμίσεις περί πόθεν έσχες υιοθετούνται προεχόντως σε χώρες του τρίτου κόσμου (Αφρική, Λατινική Αμερική και Ασία – βλ. και Δημάκης, ο.π.). Οι χώρες του λεγόμενου δυτικού κόσμου είναι εξαιρετικά επιφυλακτικές στην υιοθέτηση σχετικών ρυθμίσεων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς δεν έχουν κυρώσει τις διατάξεις περί πόθεν έσχες της Διαμερικανικής Συμβάσεως κατά της Διαφθοράς του 1996, ενώ το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου το 1999 καθώς και το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρουμανίας το 2010 έκριναν αντισυνταγματικές σχετικές ρυθμίσεις. Συνοπτικά, οι δυτικές έννομες τάξεις είναι επιφυλακτικές στην υιοθέτηση ρυθμίσεων περί πόθεν έσχες. Τούτο οφείλεται κατά πρώτον είτε διότι το πρόβλημα της διαφθοράς δεν έχει ανάλογη έκταση με τις χώρες του τρίτου κόσμου είτε διότι έχουν άλλους αποτελεσματικότερους μηχανισμούς καταπολεμήσεώς του. Κατά δεύτερον οι δυτικές κοινωνίες, εκ των διακηρύξεων του Διαφωτισμού και των συναφών ιστορικών τους παραστάσεων, είναι περισσότερο ευαίσθητες σε ρυθμίσεις που φέρεται ότι πλήττουν τις εγγυήσεις προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Με τις περί πόθεν έσχες ρυθμίσεις τίθεται εκποδών ή εν πάση περιπτώσει περιστεύεται το τεκμήριο αθωότητας, δοθέντος ότι αφαιρείται από τον διωκόμενο το δικαίωμα του σιωπών, αφού πρέπει ο ίδιος να αποδείξει και όχι η διωκτική αρχή τη δικαιολογημένη προέλευση των περιουσιακών του στοιχείων. Επιπροσθέτως, οι σχετικές ρυθμίσεις έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης, αφού ο διωκόμενος υποχρεούται, συντρεχούσης περιπτώσεως, να ομολογήσει κάποια άλλη αξιόποινη ή μη ηθικώς αποδεκτή (π.χ. εκπόρνευση) συμπεριφορά, προκειμένου να δικαιολογήσει την προέλευση των περιουσιακών του στοιχείων.

4. Η δίκη στο Ελ. Συν. – Κεντρικά ζητήματα

Όπως προαναφέρθηκε, ήδη με το ν. 1738/1987 προβλέφθηκε ότι ως προς τις διαφορές περί την ανάκτηση από την Πολιτεία του αθέμιτου περιουσιακού οφέλους δικαιοδοτούν δικαστήριο είναι το Ελ. Συν. Από τις σχετικές εργασίες της Βουλής, κατά την ψήφιση της σχετικής ρυθμίσεως, θεωρήθηκε περίπου ως αυτονόητο ότι το δικαιοδοτούν δικαστήριο για τον καταλογισμό του παρανόμως πλουτίσαντος δημόσιου λειτουργού είναι το Ελ. Συν. Είναι όμως τόσο αυτονόητο όσο το εξέλαβαν οι νομοθέτες; Όπως συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 94 και 98 του Συντάγματος, το Ελ. Συν. είναι δικαστήριο ειδικής δωσιδικίας (η έκφραση ειδικό διοικητικό δικαστήριο είναι σε κάθε περίπτωση ανεπιτυχής, αφού τα ειδικά δικαστήρια συγκροτούνται από ad hoc και μετακλητά μέλη). Δικαιοδοτεί δηλαδή επί των διαφορών που ρητώς το ίδιο το Σύνταγμα του απονέμει, κατά παρέκκλιση των διατάξεων του άρθρου 94 παρ. 1 και 2, που θεσπίζουν το τεκμήριο αρμοδιότητας για τις αντίστοιχες διαφορές των διοικητικών και πολιτικών δικαστηρίων. Υπάγονται δε στο Ελ. Συν. τρεις κατηγορίες διαφορών. Αυτές που ανακύπτουν κατά τον έλεγχο των λογαριασμών των δημοσίων κ.λπ. υπολόγων, οι διαφορές εκ της απονομής συντάξεων στους τακτικούς δημοσίους υπαλλήλους καθώς και οι διαφορές που

αναφέρονται στην ευθύνη των δημοσίων κ.λπ. υπαλλήλων για την προκληθείσα σε βάρος του Δημοσίου και των λοιπών δημοσίων νομικών προσώπων, κατά την εκτέλεση των υπηρεσιακών τους καθηκόντων, ζημία.

Τέθηκε ως εκ τούτου αναποδράστως το ερώτημα. Οι διαφορές από το πόθεν έσχες μπορούν να ενταχθούν σε κάποια από τις ως άνω τρεις κατηγορίες διαφορών ή η σχετική διάταξη είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα και το Ελ. Συν. δεν έχει δικαιοδοσία; Υπενθυμίζεται ότι κατά την ψήφιση της σχετικής ρυθμίσεως θεωρήθηκε από τους βουλευτές περίπου ως αυτονόητο ότι η επίλυση των σχετικών υποθέσεων-διαφορών πρέπει να ανατεθεί στο Ελ. Συν. Περαιτέρω, ένα ιδιαίζον χαρακτηριστικό των διαφορών αυτών – τις οποίες τις θεωρώ, ως εκ του εντόνου δημοσίου συμφέροντος (καταπολέμηση της διαφθοράς στον δημόσιο εν γένει βίο), διοικητικές – , είναι ότι η πρωτοβουλία για την έναρξη της δίκης ανήκει στο Δημόσιο. Σε αντίθεση δηλαδή με τις κλασσικές διοικητικές διαφορές, των οποίων το ΣτΕ και τα διοικητικά δικαστήρια επιλαμβάνονται κατόπιν πρωτοβουλίας του θιγομένου ιδιώτη και ελέγχουν τη νομιμότητα των διοικητικών πράξεων ή των υλικών ενεργειών της δημόσιας διοίκησης, στις υποθέσεις πόθεν έσχες το Δημόσιο ενάγει τον φερόμενο ως αθεμίτως πλουτίσαντα, του οποίου ελέγχεται η εν ευρεία εννοία νομιμότητα της συμπεριφοράς. Τούτων λαμβανομένων υπόψιν, το Ελ. Συν. θεμελίωσε τη δικαιοδοσία του σε δύο πυλώνες. Ο πρώτος συνίστατο στην έννοια της «συναφούς» διαφοράς. Ότι δηλαδή με ειδικό νόμο μπορούν να του ανατεθούν και άλλες διοικητικές διαφορές, οι οποίες όμως προσιδιάζουν – είναι συναφείς – με τις ήδη ανατεθείσες από το Σύνταγμα στο Ελεγκτικό Συνέδριο υποθέσεις. Έρεισμα για την έννοια τη συναφούς διαφοράς αποτέλεσε η απόφαση 5/1999 Α.Ε.Δ. Με την απόφαση αυτή το Α.Ε.Δ. απομακρύνθηκε από την αυστηρή και άκαμπτη στάση που είχε ακολουθήσει ως προς την κατανομή των διαφορών μεταξύ των δικαιοδοτικών κλάδων (όπως προσφυώς υποστήριζε ο αείμνηστος καθηγητής Φαίδων Βεγλερής «*το Σύνταγμα διαχωρίζει τις δικαιοδοσίες με τον μπαλντά*») και έκρινε ότι, εκτός ενός σκληρού πυρήνα διοικητικών διαφορών που υπάγονται αναγκαιώς στο ΣτΕ και τα διοικητικά δικαστήρια, μπορεί να ανατεθούν στο Ελ. Συν., με ειδική διάταξη νόμου, και άλλες διοικητικές διαφορές, αρκεί να προσιδιάζουν στη δημοσιονομική του φύση και να συνάπτονται με τις ρητώς κατοχυρωμένες στο Σύνταγμα λοιπές δικαιοδοτικές του αρμοδιότητες. Εκτός όμως της έννοιας της συναφούς διαφοράς, η δικαιοδοσία του Ελ. Συν. για την εκδίκαση των διαφορών που αναφύονται κατά τον έλεγχο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης ερείδεται στην κατά το ίδιο το Σύνταγμα φύση του Δικαστηρίου, που είναι το κατεξοχήν κρατικό όργανο το επιφορτισμένο με τον έλεγχο και τη διαφάνεια της διαχείρισης του δημοσίου χρήματος (βλ. και άρθρο 98 παρ. 1 περ. β' του Συντάγματος), θέματα τα οποία ουδόλως άπτονται των αρμοδιοτήτων των λοιπών δικαστηρίων. Κατόπιν των παραδοχών αυτών, το Δικαστήριο κατέληξε ότι νομίμως ο κοινός νομοθέτης αναθέτει την εκδίκαση των αναφουομένων από τις δηλώσεις πόθεν έσχες διαφορών στο Ελεγκτικό Συνέδριο, καθόσον αφενός μεν οι διαφορές αυτές άπτονται, προεχόντως, της διαφάνειας ως προς τη διαχείριση του δημοσίου χρήματος, για τον έλεγχο της οποίας το Ελεγκτικό Συνέδριο, κατά τα ως άνω εκτεθέντα, είναι το κατεξοχήν εκ του Συντάγματος αρμόδιο δικαστικό όργανο, αφετέρου δε είναι συναφείς με αυτές της αστικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων, καθόσον από το νομοθέτη τεκμαίρεται, μαχητώς, ότι το καταλογιστέο ποσό αντιπροσωπεύει μέρος τουλάχιστον της προσγενομένης εις βάρος του Δημοσίου ζημίας ή, το αυτό, μέρος τουλάχιστον του αποκτηθέντος παράνομου περιουσιακού οφέλους από τον υποκείμενο σε έλεγχο, η δε επιβολή του καταλογισμού αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ζημίας αυτής, που ο ελεγχόμενος προκάλεσε εις βάρος του Δημοσίου με παράνομες πράξεις κατά την εκτέλεση των

καθηκόντων του (σχ. Ελ. Συν. V Τμήμα 1802/2004, 1674/2005, Ολομ. 2825/2006, 6449/2015 κ.α.).

Το δεύτερο ζήτημα που είχε να αντιμετωπίσει το δικαστήριο ήταν αυτό του τεκμηρίου. Ότι δηλαδή τεκμαίρεται από το νομοθέτη ότι το μη δυνάμενο να δικαιολογηθεί από τον ελεγχόμενο περιουσιακό όφελος προέρχεται από τη διάπραξη, κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του, αθέμιτων εις βάρος και επί ζημία του Δημοσίου συναλλαγών. Αυτό το τεκμήριο, έστω μαχητό, εις βάρος του ελεγχόμενου ήταν κάτι ξένο προς τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις των δικαστών, αφού το συνήθως συμβαίνουν είναι ότι οι διωκτικές και ελεγκτικές αρχές υποχρεούνται να αποδείξουν το ατόπημα του διωκομένου και ότι ο τελευταίος έχει σε κάθε περίπτωση το δικαίωμα του σιωπών. Εν προκειμένου όμως οι ελεγκτικές αρχές αρκούνται να καταδείξουν το δυσανάλογο των περιουσιακών στοιχείων του ελεγχόμενου με τα εμφανή εισοδήματά του. Ο τελευταίος οφείλει, με ενεργητικές πράξεις, να αποδείξει είτε το μη δυσανάλογο είτε ότι τα περιουσιακά του στοιχεία δεν προέρχονται εκ της εκμετάλλευσης της δημόσιας θέσης του. Το Δικαστήριο, έχοντας υπόψιν του και τη νομολογία του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία η θέσπιση τεκμηρίων είναι ανεκτή « εντός ευλόγων ορίων», συνεκτιμωμένου του διακυβεύματος στη συγκεκριμένη υπόθεση και ότι σε κάθε περίπτωση προστατεύεται το δικαίωμα υπεράσπισης (ΕΔΔΑ Salabiaku κατά Γαλλίας της 7-10-1988, Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 5-7-2001 και Janosevic κατά Σουηδίας της 23-7-2002), έκρινε το τεκμήριο αυτό συνταγματικώς ανεκτό. Κατ' αρχάς δέχθηκε ότι το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό, αφού παρέχεται στον ελεγχόμενο η δυνατότητα να το ανατρέψει προσκομίζοντας τα αναγκαία στοιχεία, καθώς και ότι οι σχετικές περί πόθεν έσχες ρυθμίσεις πράγματι προϋποθέτουν ευρεία επέμβαση και έλεγχο στην περιουσία και στην ιδιωτική ζωή του ελεγχόμενου, χωρίς παραλλήλως να τίθεται ως προϋπόθεση η διαπίστωση τελέσεως από τον τελευταίο ποινικώς κολάσιμων πράξεων. Παρά ταύτα, ενόψει του εντόνου δημοσίου συμφέροντος για καταπολέμηση και περιορισμό της διαφθοράς στο δημόσιο βίο και πάταξης των αθέμιτων εις βάρος του Δημοσίου συναλλαγών καθώς και του ότι ο σχετικός καταλογισμός επιβάλλεται από την ανεξάρτητη δικαστική εξουσία (Ελεγκτικό Συνέδριο), δικαιολογείται κατά τη στάθμιση και εκτίμηση των σχετικώς αντικρουομένων αγαθών (ατομικό δικαίωμα με σκοπούς γενικού συμφέροντος) η θέσπιση του σχετικού τεκμηρίου. Κατέληξε δε ότι, δοθείσης της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει ο νομοθέτης ως προς την επιλογή των ρυθμίσεων και μέτρων για τον περιορισμό της απάτης και της διαφθοράς στο δημόσιο βίο και ότι το μέτρο του καταλογισμού για τα μη δυνάμενα να δικαιολογηθούν από το δημόσιο λειτουργό περιουσιακά αποκτήματα δεν είναι προδήλως ακατάλληλο ή αδόκιμο ούτε υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού μέτρο, ότι το ως άνω μαχητό τεκμήριο δεν είναι αντίθετο προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας. Τουτέστιν, το Ελ. Συν. αποδέχθηκε ενόψει, προφανώς, και της περιρρέουσας ατμόσφαιρας στην ελληνική κοινωνία, το σύνολο του θεσμικού οικοδομήματος περί πόθεν έσχες.

Η εν λόγω νομολογία του Ελ. Συν. «επικυρώθηκε» στο σύνολό της με σχετικώς πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ (Gogitidze and others v. Georgia/12-5-2015). Το ΕΔΔΑ είχε να αντιμετωπίσει περίπτωση κατά την οποία η Δημοκρατία της Γεωργίας, με βάση τη νομοθεσία της περί πόθεν έσχες, δήμευσε τα μη δυνάμενα να δικαιολογηθούν περιουσιακά στοιχεία πρώην αξιωματούχου της, που είχα διατελέσει και Υφυπουργός Εσωτερικών, και των στενών συγγενών του. Δέχθηκε δε ότι είναι θεμιτή αφενός μεν η δήμευση των επίμαχων περιουσιακών στοιχείων ακόμη και χωρίς προηγούμενη καταδίκη για το βασικό έγκλημα, αφετέρου δε η μετάθεση του βάρους απόδειξης στον ελεγχόμενο περί του νομίμου της προέλευσης των

περιουσιακών στοιχείων καθώς και ότι το επίδικο μέτρο της δήμευσης συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας.

Ένα τρίτο κρίσιμο ζήτημα που αντιμετώπισε σχετικώς το Ελ. Συν. είναι αυτό με τους ανθρώπους του τύπου (δημοσιογράφους, εκδότες εφημερίδων, καναλάρχες κ.λπ.). Όλες οι διεθνείς συμβάσεις και οι εθνικές νομοθεσίες για τον αθέμιτο πλουτισμό και το πόθεν έσχες αναφέρονται σε δημόσιους λειτουργούς (public officials). Είναι δε τούτο λογικό, καθόσον στην έννοια και στους σκοπούς του πόθεν έσχες μόνο δημόσιοι λειτουργοί και δη ανώτατοι μπορεί να ενταχθούν, αφού μόνο αυτοί, κατέχοντας κρίσιμες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό, δύνανται, επωφελούμενοι της ιδιότητάς τους, να προσπορίσουν στον εαυτό τους ή σε τρίτους αθέμιτο περιουσιακό όφελος εις βάρος και επί ζημία του Δημοσίου. Στην περίπτωση των ανθρώπων του τύπου, σε ενδεχόμενη κατοχή από αυτούς δυσανάλογων με τις φορολογικές τους δηλώσεις περιουσιακών στοιχείων, σημαίνει, καταρχήν, ότι φοροδιαφεύγουν, όπως θα μπορούσε να συμβεί με κάθε άλλο έλληνα. Το δυσανάλογο περιουσιακό τους στοιχείο δεν άπτεται των σκοπών του πόθεν έσχες, αλλά του ΣΔΟΕ. Ο έλληνας νομοθέτης είχε την ατυχή «έμπνευση» (το κυνήγι μαγισσών στην Ελλάδα είναι πανταχού παρόν) ήδη από το 1996 (άρθρο 24 του ν. 2429/1996) όχι μόνο να συμπεριλάβει στους υπόχρεους ετήσιας δήλωσης περιουσιακής κατάστασης και τους ανθρώπους του τύπου (κάτι θεμιτό – άρθ. 14 παρ. 9 του Συντάγματος – και ενδεχομένως αποδεκτό), αλλά και ότι αυτοί υπόκεινται στις ίδιες κυρώσεις (ποινικές και αστικές) με τον αθεμίτως πλουτίσαντα δημόσιο λειτουργό. Τούτέστιν, καταλογίζονται υπέρ του Δημοσίου με το ισόποσο του μη δυνάμενου να δικαιολογηθεί περιουσιακού στοιχείου, ακόμη και εάν ουδεμία οικονομική σχέση ή συναλλαγή είχαν με το Δημόσιο.

Το ζήτημα αυτό δίχασε την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, λαμβανομένου υπόψιν ότι η δικαιοδοσία του Ελ. Συν. είχε θεμελιωθεί, όπως προεκτέθηκε, στο ότι ο αθέμιτος πλουτισμός του διωκόμενου δημόσιου λειτουργού ερείδεται σε συναφή ζημία του Δημοσίου και ότι με τον καταλογισμό αποκαθίσταται εν όλω ή εν μέρει η προκληθείσα εις βάρος του Δημοσίου ζημία. Συναφής δηλαδή διαφορά με την συνταγματικώς προβλεπόμενη δικαιοδοτική αρμοδιότητα του Ελ. Συν. για εκδίκαση των διαφορών που προκαλούν εις βάρος του Δημοσίου οι δημόσιοι υπάλληλοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Εν προκειμένω όμως, εφόσον ο δημοσιογράφος κ.λπ. δεν προκύπτει ότι είχε συναλλαγές και σχέσεις με το Δημόσιο, δεν μπορεί εκ των πραγμάτων να προκάλεσε ζημία στο Δημόσιο. Συνεπώς, ο επιβαλλόμενος από το Ελ. Συν. καταλογισμός δεν μπορεί να έχει αποκαταστατικό της προκληθείσης ζημίας χαρακτήρα, αλλά αμιγώς κυρωτικό για την ενδεχόμενη φοροδιαφυγή του δημοσιογράφου. Τούτων δοθέντων, η μειοψηφία υποστήριξε ότι το Ελ. Συν. αφενός μεν δεν έχει δικαιοδοσία εκδικάσεως της υποθέσεως, αφετέρου δε ότι ο καταλογισμός του συνόλου των μη δυνάμενων να δικαιολογηθεί η προέλευση τους περιουσιακών στοιχείων ενός ιδιώτη, χωρίς να προσαπαιτείται αιτιώδης συνάφεια με αθέμιτες συναλλαγές με το Δημόσιο, πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία και επιβάλλει εις βάρος των ανθρώπων του τύπου ένα, κατά το ΕΔΔΑ, «ειδικό και υπερβολικό βάρος» (ΕΔΔΑ, Depalle v. Γαλλίας της 29-3-2010), χωρίς να είναι σαφείς οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος που τα εν λόγω πρόσωπα διαφοροποιούνται σε σχέση με τους λοιπούς ιδιώτες και δεν φορολογούνται κατά τις ισχύουσες διατάξεις.

Αντιθέτως, η πλειοψηφία της Ολομέλειας του Ελ. Συν. έκρινε ότι συντρέχει δικαιοδοσία και ότι οι σχετικές ρυθμίσεις δεν είναι αντίθετες με την οικονομική και επαγγελματική ελευθερία, το δικαίωμα στην περιουσία και την αρχή της αναλογικότητας. Ειδικότερα, ως προς τη δικαιοδοσία η Ολομέλεια δέχθηκε ότι

σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 9 του Συντάγματος τα μέσα ενημέρωσης καθώς και οι υπεύθυνοι των μέσων ενημέρωσης υπάγονται σε καθεστώς δημόσιας παρακολούθησης της περιουσιακής τους καταστάσεως και ελέγχου της προέλευσης των περιουσιακών τους στοιχείων. Ενόψει αυτού, κατέληξε ότι η διαφορά που αναφύεται περί το πόθεν έσχες των ανθρώπων του τύπου «είναι συναφής προς αυτές που εκδικάζονται κατά ρητή συνταγματική διάταξη από το Ελ. Συν., ως αναφερομένη στον έλεγχο και την ευθύνη προσώπων που υπάγονται σε απόδοση λογαριασμών και λογοδοσία». Τουτέστιν, κρίθηκε ότι είναι συναφής προς αυτή των δημοσίων υπολόγων, οι οποίοι υπόκεινται σε λογοδοσία και απόδοση λογαριασμών περί της ανατεθειμένης σε αυτούς δημόσιας διαχείρισης. Ως προς το ζήτημα της παραβίασης ή εν πάση περιπτώσει άμβλυνσης της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, η πλειοψηφία δέχθηκε ότι «λόγω του αδιακρίτου, άλλως του δυσχερώς διακριτού της σχέσης μεταξύ αφενός της χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης καθ' εαυτήν και αφετέρου της περιουσίας των υπευθύνων των μέσων ενημέρωσης, είναι κατά το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ θεμιτή η υπαγωγή των υπευθύνων των μέσων ενημέρωσης σε καθεστώς δημόσιας παρακολούθησης της περιουσιακής καταστάσεως αυτών και ελέγχου της προέλευσης των περιουσιακών τους στοιχείων» και ότι συνακόλουθα «δύναται να θεσπισθεί από τον κοινό νομοθέτη ότι τα ανωτέρω πρόσωπα τότε μόνον είναι νόμιμοι φορείς των περιουσιακών στοιχείων των οποίων εμφανίζονται ως δικαιούχοι, όταν δύνανται να δικαιολογήσουν επαρκώς την πηγή προέλευσης των στοιχείων αυτών έτσι ώστε αν τα εν λόγω πρόσωπα δεν μπορούν να ικανοποιήσουν αυτήν την προϋπόθεση, να μη δικαιούνται να κατέχουν στοιχεία αντίστοιχης περιουσιακής αξίας, τα οποία συνεπώς, οι ανωτέρω υποχρεούνται να αποχωρισθούν από την περιουσία τους, προκειμένου αυτά να περιέλθουν στην περιουσία της Πολιτείας» (σχ. Ολομ. Ελ. Συν. 390/2017).

5. Επίλογος

Είναι αρκούντως ευδιάκριτα τα πλεονεκτήματα, που παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις και οι μηχανισμοί ελέγχου του πόθεν έσχες των κρατικών αξιωματούχων, στον περιορισμό της διαφθοράς στον δημόσιο εν γένει βίο. Ενόψει του δυσαπόδεικτου των κλασικών εγκλημάτων αθέμιτου πλουτισμού (δωροδοκία – απιστία), ήταν εύλογο οι έννομες τάξεις να στραφούν στα αποτελέσματα αυτών των εγκλημάτων και αφενός μεν να αναγάγουν σε ποινικό αδίκημα την κατοχή περιουσιακών στοιχείων δυσανάλογων προς τα εμφανή εισοδήματά τους από κατέχοντες κρίσιμες θέσεις στο κρατικό μηχανισμό αξιωματούχους, αφετέρου δε να θεσπίσουν τρόπους ανάκτησης από το Δημόσιο αυτών των περιουσιακών στοιχείων, που φέρεται ότι αποκτήθηκαν επί ζημία του. Από την άλλη πλευρά, είναι, επίσης, ευδιάκριτα τα συναφή μειονεκτήματα, αφού οι ρυθμίσεις περί πόθεν έσχες αμβλύνουν, τουλάχιστον, τις εγγυήσεις προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Ευλόγως, ως εκ τούτου, κατά τη στάθμιση των εκατέρωθεν αξιών, άλλες έννομες τάξεις επέλεξαν τον στόχο του περιορισμού της διαφθοράς και άλλες παρουσιάζονται εξαιρετικά επιφυλακτικές στην υιοθέτηση σχετικών ρυθμίσεων. Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες, αν όχι η πρώτη χώρα, που εισήγαγε ρυθμίσεις περί πόθεν έσχες. Ίσως διότι η διαφθορά στην Ελλάδα είναι ή θεωρείται αρκετά εκτεταμένη. Ίσως διότι οι ευρωπαϊκές κοινωνίες, κατά την εποχή του Διαφωτισμού και του συνταγματισμού, επιδιώκοντας να προστατευτούν απέναντι στις αυταρχικές κυβερνήσεις της εποχής, ανέπτυξαν αυξημένες ευαισθησίες ως προς τις εγγυήσεις των ατομικών δικαιωμάτων. Αντιθέτως, η ελληνική κοινωνία, κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα, έχοντας να αντιμετωπίσει μια αλλόφυλη και αλλόθρησκη εξουσία (Οθωμανική), δεν ανέπτυξε αντίστοιχα αντανεκλαστικά κατά του κράτους

καθ'εαυτού, αφού οι κίνδυνοι και οι καταχρήσεις της εξουσίας είχαν τη μορφή του τούρκου, του οθωμανού και όχι της κρατικής εξουσίας, ως δύναμη απειλής για τα δικαιώματα του πολίτη. Ίσως η έλλειψη αστικής τάξης και η διάχυση των αξιών της, το ορεινό ανάγλυφο της χώρας και άλλοι, ενδεχομένως, λόγοι δεν συνέβαλαν ώστε κατά τη θέσπιση των σχετικών ρυθμίσεων να υπάρξει η ανάλογη ευαισθησία και να συνεκτιμηθούν οι κίνδυνοι από τις ρυθμίσεις του πόθεν έσχες. Χαρακτηριστικό της έλλειψης ευαισθησίας και τη ελαφρά τη καρδία υιοθέτηση – για επικοινωνιακούς πρωτίστως λόγους – διατάξεων περί περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων είναι η ρύθμιση, που οι ίδιοι οι βουλευτές ψήφισαν για τους εαυτούς τους, περί δημοσίευσης στο τύπο και στο διαδίκτυο των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης των υπουργών και των βουλευτών. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου, σε αντίστοιχη ρύθμιση, με την 238/1999 απόφαση, έκρινε αντισυνταγματική τη διάταξη με τη σκέψη ότι δεν συντρέχει πειστική κοινωνική ανάγκη που να δικαιολογεί την άμβλυνση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα. Αναρωτιέται κανείς ποιά είναι το επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, που επιβάλλει την παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα των υπουργών και βουλευτών. Έγινε κάποια στάθμιση των εκατέρωθεν αξιών ή το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα είναι μηδαμινό σε σχέση με το δικαίωμα στο κουτσομπολιό; Περισσεύει, φοβούμαι, η υποκρισία και λείπει ο κοινός νους, ο οποίος τελικώς – ο κοινός νους – δεν είναι και τόσο κοινός όσο υπολαμβάνουμε. Έγινε μάλιστα απόπειρα, που απετράπη ευτυχώς από το ΣτΕ, να δημοσιεύονται αντιστοίχως και οι δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης των δικαστών. Σε τι θα εξυπηρετούσε άραγε, εκτός από το να εθίζεται η ελληνική κοινωνία σε περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων, μια τέτοια ρύθμιση χωρίς να συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι δημοσίου συμφέροντος; Εν κατακλείδι. Το πόθεν έσχες είναι ένα θεσμικό εργαλείο που μπορεί, ενδεχομένως, να συμβάλει στο περιορισμό της διαφθοράς στον δημόσιο εν γένει βίο. Παραλλήλως μπορεί να αποβεί και ένα επικίνδυνο εργαλείο. Εναπόκειται στον νομοθέτη, αλλά ιδίως στον εφαρμοστή του δικαίου να εφαρμόσει με περίσκεψη, σωφροσύνη και ευαισθησία προς τα ατομικά δικαιώματα τις σχετικές ρυθμίσεις.